

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREIDI YA 12

TSHIVENDA LUAMBO LWA U ENGEDZA LWA U THOMA (FAL)

BAMMBIRI LA U THOMA (P1)

LUHUHI/THAFAMUHWE 2014

MEMORANDAMU

MARAGA: 80

Memorandamu uyu u na masiatari a 7.

KHETHEKANYO YA A: THOLOKANYONDIVHO

MBUDZISO 1

TSHIBVELEDZWA TSHA 1: PHUROSА

- 1.1 Ndi mpfu dza tshivutshela. (1)
- 1.2 Ndi u shaea ha masheleni. (1)
- 1.3 Ndi materetere mavhli
Zwishumiswa zwa maḍi
Mbeu
Manyoro
Tshelede ya u holela vhashumi.
(Zwivhili zwa zwenezwo). (2)
- 1.4 Vho pfa nga ha thuso i tshi khou ambiwa kha Phalaphala FM kha mbekanyamushumo ya vhulimi. (2)
- 1.5 Vho vha olela pulane ya bindu.
Vho vha badelisa tshelede ya mabammbiri fhedzi. (2)
- 1.6 Muthu muḱwe na muḱwe u a kona u bvelela arali o ṭoḱa thuso nahone o ḍiimisela u shuma. (2)
- 1.7 A/Vhatukana avha vho lovhelwa nga khotsi fhedzi.
C/Thuso ye avha vhatukana vha i wana a yo ngo kona zwoṭhe zwe avha vhatukana vha vha vha tshi khou ṭoḱou zwi bveledza. (2)
- 1.8 Ndi zwone ngauri vho vha vha tshi ṭuṭuwedza vhaḱwe vhatu vhane vha khou tama zwa vhulimi. (2)
- 1.9 Li ḍisa muhumbulo wa uri mushumo wa vhulimi wo mbo ḍi thoma na zwenezwo. (2)
- 1.10 Zwi a konadzea ngauri hu na vhatu vhanzhi vhe vha thuswa vha bvelela vha dovha vha thusa lushaka/muvhuso u khou thusa vhalimi nga u vha fha masheleni a u bveledza masimu avho ane zwibveledzwa zwa hone zwa thusa lushaka. (2)
- 1.11 Vhupfiwa hanga ndi ha uri vha sa athu litsha tshikolo, vho vha vho tea u humbela thuso kha zwiimiswa zwine zwa thusa vhagudi vha shayaho masheleni a tshikolo/Vho ita zwavhudi ngauri vho ri u balelwa nga tshikolo vha ḍidzhenisa kha zwa vhulimi, vha fhedza vha bvelela. (2)

TSHIBVELEDZWA TSHA 2

- 1.12 Ho thuliwa muthu nga goloi ngauri hu na muthu o edelaho nga fhasi ha goloi. (2)
- 1.13 Ndi u reila muthu a tshi khou shumisa/amba nga lutingothendeleki. (2)
- 1.14 O bviswa e kha tshivhumbeo tsha muhangarambo/dethele-Zwi sumba uri uyu muthu u khombo/ha na vhutshilo. (2)
- 1.15 - Ndi wa u pfuka mulayo
- U sa londa, wa uri muthu ho ngo tea u reila a tshi khou amba nga lutingothendeleki
- U vhulaha
- U todou vhulaha muthu u songo diimisela.
(Tshithihi tsha izwi) (2)
- 1.16 Ndi zwauri mapholisa na mureila a vha na na ndavha na muthu o thuliwaho/Mufu o imisaho milenzhe, ndi zwithu zwi sa konadzei. (2)

THANGANYELO YA KHETHEKANYO IYI YA A: 30

KHETHEKANYO YA B: MANWELEDZO/SAMARI

MBUDZISO 2

TSHIBVELEDZWA TSHA 3

KHOTHESHENI		MBUNO	
1	'Hu tea u vha na vhushaka havhudi vhukati ha mirado ya muta wonoyo.'		Vhushaka ha mirado ya muta.
2	'Mudini hu tea u fhatiwa luhura lune lwa ita uri na mbava i tshi lu vhona i pfe i na gonobva la u da u tswa.'		Hu vhe na luhura lune lwa thivhela mbava.
3	'Thundu dzi songo sokou vhewa fhethu hune dza nga kunga mafobvu.'		Hu songo vhewa thundu hothehothe.
4	'Vhana vha songo sokou dowelana na u dibadekanya na vathu vha no silinga.'		Hu songo vha na u dowelana na vhasilingi.
5	'Kha hu tolwe uri magethe o valiwa na mavhone o fungiwa, musi vathu vha sa athu u edela.'		Hu valiwe magethe na u fungiwa mavhone vhusiku.
6	'Muzika kha u lidzwe nga ngona lune zwa si kunge na vhafhiri vha gondo.'		Muzika kha u lidzelwe fhasi.
7	'U dzheniswa ha dzialamu zwi khwathisa tsireledzo.'		Alamu kha dzi dzheniswe.

ADENDAMU YA SAMARI

Ndila ya u maka manweledzo:

- Manweledzo o nekedzwaho e kha mbonalo/tshivhumbeo tsho khakheaho ngeno tshi tsho randelwaho kha Tshitamennde tsha Kharikhulamu ya Lushaka a a makiwa, hone-ha ha vha na ndatso ya maraga nthihi.
- Zwi tou vhofha uri vhalingiwa vha sumbedze tshivhalo tsha maipfi nga ndila i songo khakheaho.
- Kha vha avhele maraga nga ndila i tevhelaho:
  - Maraga dza 7 ndi dza mbuno.
  - Maraga dza 3 ndi dza luambo. Maraga dza luambo dzi avhelwe nga ndila i tevhelaho:
    - Maraga nthihi musi ho bulwa mbuno 1–3 dzi re dzone.
    - Maraga mbili musi ho bulwa mbuno 4–5 dzi re dzone.
    - Maraga tharu musi ho bulwa mbuno dza 6–7 dzi re dzone.

Zwavhudi vhuḁi maraga dza luambo dzi songo fhira mbuno dzo newaho.

Kha vha tuse maraga ntihi kha maraga dzo avhelwaho mbuno na luambo arali tshivhalo tsha maipfi tshi songo sumbedzwa, kana maipfi o vhaliwa nga ndila yo khakheaho.

KHA VHA DZHIELE NZHELE: Abriviesheni/pfufhifhadzo a dzo ngo fanela u shumiswa, fhedzi arali dzi hone kha samari, dzi fanela u vhaliwa sa tshivhalo tsha maipfi ane dza a imela.

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B: 10

KHETHEKANYO YA C: LUAMBO/PHENDA NA KUSHUMISELE KWA LUAMBO

MBUDZISO 3: KHUNGEDZELO

TSHIBVELEDZWA TSHA 4

- 3.1 Haya ha ndivho. (1)
- 3.2 MVELEDZANDIVHO (Tshiimiswa). (1)
- 3.3 Ndi ngauri u khou toḁou fhura vhagudi uri vha vhone unga mutengo ndi R320.00 ngeno u tshi tou thoma khayo nahone i ya nḁedzi muḁwe na muḁwe. (1)
- 3.4 B/U vhidzelela vhagudi. (1)
- 3.5 Ndi fhethu hune tshikolo tsha khomphyutha tsha vha hone ngauri vhathu a vha nga ḁivhi hune vha tea u ya hone/tshikolo ndi tsha tshifhinga tshingafhani. (2)
- 3.6 Khomphyutha: Makhulu wanga vho nthengela khomphyutha. (2)
- 3.7 Ee, i a kunga vhagudi ngauri i khou sumbedza uri tshikolo tshi a u wanela mushumo na uri a tshi ḁuri/Hai, hu na zwiḁwe zwi songo bviselwaho khagala sa tshifhinga na fhethu, zwi nga kanakanisa vhathu. (2)
- [10]

MBUDZISO 4

TSHIBVELEDZWA TSHA 5: KHATHUNI

- 4.1 Vho dzula nḁa, hu vhone nḁu nga murahu havho. (2)
- 4.2 U khou lila, u khou itiswa nga phosho/O aḁama mulomo. (2)
- 4.3 Muthu lo mangala/sinyuwa ngeno vhathu vha 2, 3, 4, 5 na 6 vho takala. (2)
- 4.4 Vha nga vha kha vhufunani, nḁila ye vha dzula ngayo i sumba vhuḁmani ha tsini. (2)
- 4.5 Ri tshi vhona tshi tsha vhathu vho takalaho vhane vha khou tshina vha tshi ita vha tshi sea/matakalele avho a nga o bva, ndi ngazwo mme vho sinyuwa ngauri nḁwana u khou lidzwa nga phosho. (2)
- [10]

MBUDZISO 5

5.1 TSHIBVELEDZWA TSHA 6: PHUROSА

- 5.1.1 Thukhe! Vho ri u amba miswaswo yavho vhathu vhothe vha mbo di tou ri thukhe nga maseo. (2)
- 5.1.2 Vhidzwa: Maemu o vhidzwa nga dzina lawe a aravha. (2)
- 5.1.3 Kutukana: Mbulaheni ndi kutukana ku sa thetshesesi vhabebi. (2)
- 5.1.4 Vhagudisi: Vhagudisi vho funza vhagudi vha pfesesa. (2)
- 5.1.5 Khonani yawe o ri o bva nga tshivhana tshawe. (1)
- 5.1.6 Vhagudisi vho vhidza Vho-Malwela. (1)
- 5.1.7 Ho ngo takuwa nwana wa khuvhe. (1)
- 5.1.8 C/Hone. (1)
- 5.1.9 Limudi la tsumbo: Vhagudisi na vhabebi vha do lindela. (2)

5.2 TSHIBVELEDZWA TSHA 7: TSHIFANYISO

- 5.2.1 Kha Maemu hu khou tou fa khaladzi? (1)
- 5.2.2 Tshikolo: Nwana o tevhela khaladzi awe tshikoloni. (2)
- 5.2.3 A si ngoho ngauri Maemu u khou sumbedza o diedetshela. (1)
- 5.2.4 Vhunga vhatukana vha vhathu vha no bvafha.
A si vhothe vhatukana vha no bvafha, vha hone vhatukana vha no shuma. (2)
- [20]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO IYI YA C: 40
MARAGAGUTE: 80